

HALDS SKANSE 1658-1660

Ludvig Holberg fik udgivet et historieværk i tre bind i årene 1732-1735, betitlet Dannemarks Riges Historie. I 1856 blev disse tre bind genudgivet i den oprindelige sprogdragt fra 1735. I tredje bind (tomus) (452 sider) behandler Holberg tiden omkring 1657-1660. Efter omtalen af det svenske nederlag på Fyen i november 1659 fortsætter hans beretning således (1856-udgaven, 3 bind, s. 265):

De Danske, opmuntrede af denne Seier, besluttede at føre Krigshæren til Siælland, og drive de Svenske reent ud af Danne=[s. 265>266]mark, hvilket de ogsaa uden stor Besværlighed ikke alleeneste kunde have gjort, men endogsaa forflyttet Krigen til Sverrige selv, dersom Hollænderne havde været dem behjælpelige; Thi Amiral Ruyter veigrede sig for at sætte dem over, foregivende, at Vinteren var saa nær, og, omendskiønt de Danske viisede ham, at det var ikkun paa faa Timer at gjøre, var han dog bestandig udi sit Forsæt ikke at hielpe dem videre. Denne brave og seierrige Krigshær blev derfor adspredet. Eberstein vendte tilbage med

Halds Skanse - Fredriksten (Halden), set fra sydvest

sine Tropper til Holsten, Skak blev udi Fyen, og Ruyter seilede til Lybek, af proviantere sin Flode, og derfra til Kiøbenhavn, hvor han blev beskienket med en stor Guld=Kiede, og en Medaille besatt med Diamanter for sin beviiste Tieneste.

Nu vare de Svenske Sager bragte udi den Tilstand, at ingen Ting var dem tienligere end Fred, hvorføre Kong Carl besluttede at forlige sig med Polakerne, og give tilbage Curland og Prydsen, dersom de vilde frastaae deres Prætensioner paa Lifland og Sverrige, paa det han desbedre kunde bruge sin Magt mod Danmark, og blive bestyrket med sine gamle Tropper, som vare udi Prydsen. Nu sat han sig for at gjøre Indfald udi Norge, paa det han kunde faae noget Verdelag for Trundhime,

som han havde mistet. Hans Forsæt blev meget favoriseret af den strenge Vinter, hvilken havde gjort alle Moratzer og Søer passable, og Lars Gagge, Harald Stage og Gustav Horn bleve sendte med en sterk Krigshær til Norge udi Begyndelsen af efterfølgende Aar 1660, for at beleire den vigtige Fæstning Friderikshald, ved hvis Erobring de kunde faae en aaben Vej, og trænge sig ind udi Hiertet af Norge.

Friderikshald [Halden] havde tvende gange tilforn været beleired i denne Krig; Og, som derom forhen intet er talet, vil jeg, førend jeg træder til denne sidste og vigtigste Beleiring, tale noget om de tvende Forrige, og tilligemed røre noget om Stadens Oprindelse og Tilvæxt, helst, saasom intet udi trykte Bøger

derom er anført, da dog Staden meriterer at beskrives, efterdi den nu omstunder er Norges største Formuur og Bolverk mod Sverrig, og den siden udi Historien, helst udi vore Tider, er bleven saa bekjendt, da den kand passere for een af de anseeligste Nordiske Fæstninger. Jeg finder, at den Aar 1658 var kun en ringe Flek, da de Svenske under Anførsel af Harald Stage den 13. Sept. udi samme Aar lode sig see derfor. [...] [s. 266>267]

Anno 1659 gjorde de Svenske under samme Harald Stage et nyt Indfald over Cinglefjorden, og komme den 4 Februarii for Halden igien med 4000 Mænd og 6 Stykker, og strax ved en Trompeter lod anmode Indbyggerne om Byens Overgivelse, men fik intet andet Svar, end at man vilde forsvare sig til det Yderste. [...] [s. 267>268] General Lieutenant Stage, efter at han havde faaet saadant Stød, truede han at gjøre et nytt Forsøg Dagen derefter; men han betænkte sig, og gik med Krigs=Hæren til Sverrig igien, sættende saadant op til efterfølgende Aar [januar-februar 1660], da den 3die og vigtigste Beleiring gik for sig.

CARL GUSTAVS ENDELIGT

Mange holde for, at Kongen af Sverrig var med udi dette Tog [mod Norge i januar-februar 1660], og fik sit Bane=Saar for Friderikshald, og har det samme været en fast Troe [s. 271>272] udi Norge indtil denne Dag. Man seer ogsaa af den oftciterede Journal, som er skreven 1662, at Rygtet derom saaledes gik paa de Tider: Autors Ord er disse: Den 13 Februarii [1660] kom der Kundskab fra Gottenborg, at den Svenske Konge havde bloqveret en Skandse i Norge, som kaldes Halds-Skandse, og at han for samme Skandse er bleven dødeligen saaret, og bragt til Gottenborg. Man holder for, at de Svenske Skribentere, for at betage Norge den Ære, forvende Historien. Pufendorf fortæller den paa saadan Maade:

Kong Carl forlod Danmark efter Slaget udi Fyen, og begav sig til Gottenborg, hvor han sammenkaldede Rigets Stænder, berettede dem sin Tilstand, og begiærede Recrouter baade til Lands og Vands. Medens han nu raadførte sig med dem derom, faldt han udi en hidsig Feber, hvoraf han døde den 12 Februarii. Aarsagen til hans Død blev foregivet saavel af hans Venner, som af hans Uvenner, at have været det store Nederlag udi Fyen, hvilket gik ham saa nær til Hierte, at han kunde ikke længe, hvorvel andre sige, han døde af Skørbug og Fedme.

Han var en Herre af maadelig Legems Størrelse, men sterk og af god Helbrede, han havde et

smukt Ansigt og god Forstand, var høflig udi Omgjængelse, tog sine Ministrer og Generaler med sig udi Raad, men fulgte gemeenlig deres Meening, som sigtede til hans Ære og Høihed; han var nyttig for langt bortliggende Lande, men skadelig for sine Naboer, som han ideligen søgte at undertrykke, for at ophøje sig selv. Disse ere den Franske Ambassadeurs Terlons Ord, som af idelig Omgjængelse havde lærdt at kiende ham i Grund. I det øvrige kand man see af hans Bedrifter, at han har været en af de stridbareste Konger, som udi Historierne ere at finde; thi hans heele Regiering var en stedsevarende Feide, saa at det siunes, at den Svenske Nation fik udi ham heller en General end en Konge. Saasom det kom til Regieringen, besluttede han at anfælde sine Naboer; thi, hvorvel han i Dronning Christines Tid udi sin Retraite paa Øland siuntes at elske Roelighed og gode Dage, og slog sig til Excess af Drik, saa skeede dog saadant kun af Politique; thi hans Passion var at leve ideligen i Uroe og i Gevær, og hans tykke og fæde Legeme hindrede ikke, at han jo med Adresse kunde forrette alle Krigs=Exercitier. Dersom man vil dømme alleene hans Bedrifter efter deres lykkelige Udfald, da kand man sige, at han var en stor Anfører, men vil man alleene betragte Gierningerne i sig selv, siunes det, at han var større Soldat; thi, at omkomme Husarer med sin egen Haand, saasom udi

i det store Slag ved Warskau, at føre sin Krigs=Magt, hvorudi all Rigets Velfærd bestoed, over en falsk Iis, at løbe Storm med faa Folk til saadan vigtig og vel forsuienet Stad, som Kiøbenhavn, siuntes at være større Prøver paa Tapperhed end Anførsel; at hans egne Folk hemmelig glædede sig over hans Død, bevidne adskillige Skribentere; thi de saae ingen Ende paa deres Besværligheder, saa længe han levede. Den store Gustav forte vel ogsaa ideligen Krig, men han arvede den første efter sin Fader, førte den anden for at forsvare sin Ret til Kronen, og den tredje for Re-[s. 272>273]ligionens skyld, saa at det siuntes, at han førte Krig, for at bekomme en sikker Fred, hvorudover hans Død blev begrædet ikke alleene af Sverrige, men ogsaa af mange andre Folk. Carl Gustav derimod, som gik frugtsommeligt med et femte Monarchie, har blant alle Konger meest lignet den sidste, nemlig Carl 12, hvorføre begge ogsaa havde eens Skiebne, begge bleve ulykkelige paa det sidste, og begge satte Livet til for een Fæstning; thi dersom man kand fæste Troe til den almindelig Norske Tradition, fik Carl Gustav ogsaa sit Bane=Saar for Friderikshald.

Der ere ellers faldne adskillige Raisonnemens over hans Endeligt: Nogle sige, at han døde udi stor Sinds Uroelighed, og tilskrive saadant den idelige Blods=Udgydelse, som paa det Yderste stod ham for Øjne: Ja de ansee det ogsaa som en GUds Straf, at han døde

den samme Dag, som han havde stormet til Kiøbenhavn: Andre derimod sige, at han døde i største Andagt, og vidnede paa samme Tid den Præst, som havde døbt ham, at han ved Daaben havde seet en Ild skinne over hans Hoved, saa at man deraf skulde slutte, at han var GUds Favorit, og at alle de Krige, han førte, vare GUds Krige, og Conseqventer, at saadant paa hans Yderste ikke kunde foruroelige ham; men man kand fæste ligesaa liden Troe til det eene, som til det andet. Thi det første kand være ham paadigt af hans Fiender og det sidste tillagt af Hyklere. Man kand alleene sige dette, at, hvis Carl Gustav, i Steden for at føre sine Undersaatter ideligen til Slagter=Benken, havde søgt, at heele Sverrigs indvortes Saar, og, hvis han havde distingveret sig ved ligesaa mange nyttige Love, som ved blodige Felt=Slag, kunde man have fæstet meere Troe til denne Præste=Historie om det skinnende Lys. Men som man ikke seer, at han stiftede noget nyttigt til Landets Tare og Opkomst, saa finder man udi denne Historie ikke mindste Riim eller Raison, med mindre man vill gjøre anden Forklaring over denne miraculeuse Flamme, end ovenmeldte Præst.

Kong Carls Død foraarsagede stor Forskrækkelse i Sverrig; thi Riget var udi en slet Tilstand, saavel i Henseende til dets mange Fiender, af hvilke det paa alle Sider var haardt bængstiget [...] *Ludvig Holberg*